

УДК 81'37+81'373:78(06)

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.22.1.2>

НАЗВИ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ УДАРНИХ МУЗИЧНИХ ІНСТРУМЕНТІВ: ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ

NAMES OF UKRAINIAN FOLK PERCUSSIONAL MUSICAL INSTRUMENTS: LEXICO-SEMANTIC ANALYSIS

Булик-Верхола С.З.,

orcid.org/0000-0002-4593-3571

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови

Національного університету «Львівська політехніка»

Статтю присвячено лексико-семантичному аналізу назв народних ударних музичних інструментів в українській мові. Систематизовано найменування, зафіксовані в наукових музикознавчих працях, словниках та зібрані в діалектологічних експедиціях. Подано рекомендації щодо правильного вживання аналізованих у статті найменувань.

Назви українських народних ударних музичних інструментів належать до музичної термінології, хоча й перебувають на її периферії, оскільки вони не набувають ознак чіткості та системності, мають пейоративне значення, вживаються як побутові, діалектні, застарілі лексеми або професіоналізм. Науковці спорадично використовують назви українських народних ударних музичних інструментів у наукових музикознавчих працях та словниках, проте ширше вживають таку термінологію в розмовному та художньому стилях.

Назв українських народних ударних інструментів становлять один із найдавніших пластів мови. Їх поділяють на самозвучні (*дзвіночки, підкови, тарілки*); мембранні (*бубон, решітка, барабан (тарабан), тулумбас (лїтаври), бербениця (бугай)*); шумові (*брязкальця, калатала, деркачі, торохкала, бунчуки*); предмети побутового вжитку, які вживають у народному музикуванні (*затула, качалка, рубель*); дитячі іграшки, які створюють шумові ефекти (*бусько, деренчало, клепач*). Відтворюючи реалії і поняття об'єктивної дійсності, втілюючи спостереження людини над своїм життям в царині репродукування і продукування різних тонів механічним способом, шляхом створення різноманітних ударних музичних інструментів (*бубон, барабан, тулумбас*), звукових пристосувань (*бахало, брязкальце, лопотавець*), предметів побутового вжитку, що використовуються в народному музикуванні (*затула, качалка, рубель*), дитячих іграшок, що спричиняють шумові ефекти (*брязкітка, гуркало, торохтілка*) мовці використали необмежені словотворчі можливості української мови.

Ключові слова: назви українських народних ударних музичних інструментів, українська музична термінологія, термінна лексика, семантика, синонімія.

The article is devoted to the lexical-semantic analysis of the names of folk percussion musical instruments in the Ukrainian language. The names recorded in scientific musicological works, dictionaries and collected in dialectological expeditions are systematized. Recommendations for the correct use of the names which are used in the article are given.

The names of Ukrainian folk percussion instruments belong to musical terminology, although they are on its periphery, as they do not acquire signs of clarity and systematicity, have pejorative meaning, are used as household, dialectal, obsolete tokens or professionalism. Scholars sporadically use the names of Ukrainian folk percussion instruments in scientific musicological works and dictionaries, but more widely use such terminology in colloquial and artistic styles.

The names of Ukrainian folk percussion instruments belong to musical terminology, although they are on its periphery, as they do not acquire signs of clarity and systematicity, have pejorative meaning, are used as household, dialectal, obsolete tokens or professionalism. Scholars sporadically use the names of Ukrainian folk percussion instruments in scientific musicological works and dictionaries, but more widely use such terminology in colloquial and artistic styles.

The names of Ukrainian folk percussion instruments are one of the oldest layers of language. They are divided into self-sounding (*dzvinochky, pidkovy, tarilky*); membrane (*bubon, reshitko, baraban (taraban), tulumbas (lytavry), berbenytsya (buhay)*); sounding (*bryazkaltsya, kalatala, derkachy, torohkala, bunchuky*); household items used in folk music (*zatula, kachalka, rubel*); children's toys that create noise effects (*busko, derenchalo, klepach*). Reproducing the realities and concepts of objective reality, embodying human observation of his life in the field of reproduction and production of various tones mechanically, by creating a variety of percussion musical instruments (*bubon, baraban, tulumbas*), sound devices (*bahalo, bryazkaltse, lopotavets*), household items used in folk music (*zatula, kachalka, rubel*), children's toys that cause noise effects (*bryazkitka, hurkalo, torohtilka*) speakers used the unlimited possibilities of Ukrainian word formation.

Key words: names of Ukrainian percussion musical instruments, Ukrainian musical terminology, term vocabulary, semantics, synonymy.

Постановка проблеми. Назви українських народних ударних музичних інструментів належать до музичної термінології як сукупності термінів, пов'язаних із системою музичних понять. Проте значна кількість синонімних назв українських народних ударних музичних інструментів перебуває на периферії термінології, оскільки втрачає чіткість та системність, має пейоративне значення, вживається як побутова, діалектна, застаріла назва або професіоналізм. Науковці спорадично використовують названий пласт лексики у наукових музикознавчих працях та словниках, хоча ширше вживають таку термінолексику в розмовному та художньому стилях.

Метою статті є введення в науковий обіг термінного матеріалу із джерел, які ще не були об'єктом спеціального мовознавчого аналізу та опису назв українських народних ударних музичних інструментів у лексико-семантичному аспекті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Музичну термінологію української мови в різних аспектах досліджували у своїх працях О. Горбач, С. Булик-Верхола, З. Булик, О. Павлова, М. Шекера, В. Ярмак, О. Степанова. Незважаючи на велику кількість лінгвістичних напрацювань, що стосуються музичної термінології, все ж таки є низка мовознавчих питань, які на сьогодні ще не були вивчені. Серед них – лексико-семантичний аналіз назв українських народних ударних музичних інструментів. Такий лінгвістичний аналіз здійснено вперше в цій статті, що й свідчить про актуальність теми.

Виклад основного матеріалу. Назв українських народних ударних інструментів становлять один із найдавніших пластів мови. Різноманітні калатала, клепала, дуплисте дерево чи інші подібні предмети, що з них можна було видобувати звук ударами палиці, люди спочатку використовували для організації трудового процесу, а згодом перетворили їх у музичні інструменти. В Україні вони побутують з давніх-давен. Їх поділяють на 1) самозвучні (*дзвіночки, підкови, тарілки*); 2) мембранні (*бубон, решітка, барабан (тарабан), тулумбас (литаври), бербениця (бугай)*); деякі з них, наприклад, *бубон, барабан, бербениця* належать до

мішаних ударних інструментів, бо в них основним джерелом звука є мембрана, але до обруча підвишані дзвіночки, металеві тарілки; 3) шумові (різноманітні *брязкальця, калатала, деркачі, торохкала, бунчуки*, а також предмети побутового вжитку, які вживають у народному музикуванні (*затула, качалка, рубель*), сюди ж належать і різні дитячі іграшки, які створюють шумові ефекти.

Ударний сигнальний підвісний інструмент *дзвін* [15, т. I, с. 280] в українській мові має ще такі синонімні назви та варіанти: *звін* [15, т. I, с. 280], *звінок* [2, т. I, с. 289], *дзвонець, дзвенкач* [9, т. I, с. 377], *дзвінок* [12, т. II, с. 265], *дзвоник* [7, т. I, с. 218], *дзвоники, дзвони* [17, с. 29-30], *дзвінки* [4, с. 63], *дзвоничок* [15, т. II, с. 27], *дзвіночок* [9, т. II, с. 27], *дзвіночки* [12, т. II, с. 265], *дзвонище, дзвоняка* [15, т. II, с. 27], *бамбалай* [6, ч. I, с. 42], *колокіл, колокілок* [9, т. II, с. 271], *колакал* [3, с. 36], *колоколець* [11, с. 24], *колокільце* [9, т. II, с. 271].

Ударний бляшаний інструмент у формі *тарілок* (іт. *piatti, cinelli* [4, с. 31, 107]) на відміну від загальноновживаного *таріль, тарілка* (кругла посудина з широким плескатим дном і низькими вінцями, куди насипають або накладають страву) [12, т. X, с. 40] як музичний термін (музичний інструмент у вигляді двох металевих дисків) [12, т. X, с. 40] використовується виключно у множині і виступає у таких формах: *тарілки, тарелі* [8, т. III, с. 435]. Цікаво, що на фресках Софійського собору в Києві невідомий художник зобразив музиканта, який грає на тарілках, це свідчить про наявність цього інструмента ще в Київській Русі.

Басовий ударний мембранний народний інструмент, що за своєю функцією замінює *бас* або *контрабас*, іноді зараховують до групи струнних басових інструментів. У музичній практиці народного музикування він побутує переважно в Західній Україні (Поділля, Гуцульщина, Бойківщина) і виступає тут під двома назвами: *бугай* та *бербениця*. Ці назви утворені семантичним способом. Звук, що виникає при грі на цьому інструменті нагадує ревіння бугая, звідси й назва [1, с. 20], а його будова – це конусоподібна дерев'яна *бочка* [9, т. I, с. 94], *барильце* [9, т. I, с. 30] або діалектне – *бербениця* [2, т. I, с. 24].

Невід'ємною частиною військового побуту запорізьких козаків був такий мембранний ударний музичний інструмент, як *тулумбас* [1, с. 17] або *турецький барабан* [11, с. 62], який відомий в Україні під назвами *литавра* (гр. або араб.) [13, т. II, с. 332], частіше використовується як множинний іменник *литаври* [8, т. I, с. 627], *літаври* [7, т. I, с. 418]; а також *тимпан* (гр., іт.) [4, с. 95], *котел*, частіше в мн. *котли* [11, с. 97], з уточнювальним означенням *великий котел*, *малий котел* [11, с. 66], *котли закриті* [11, с. 73], *накри* (орієнтального походження) [4, с. 95], *набат* (великий барабан) [4, с. 95].

В Україні існує два види найбільш уживаних мембранних інструментів – *барабан* (великий, із тарілкою і калатавкою) і *бубон* (маленький, із брязкальцями). Часто ці поняття сплутуються, не розмежовуються і вживають як абсолютні синоніми.

Старовинний мембранний ударний музичний інструмент, що має вигляд циліндра, обтягнутого з двох боків шкірою, в Україні існує під такими найменуваннями: *турецький барабан*, *великий барабан* [11, с. 62], *набат* [11, с. 76], *деркотливий барабан* [4, с. 122], *тарабан* [2, т. I, с. 13] (П. Лисенко подає це слово з іншим значенням – “брязкальце, що чіпляється тварині для знаходження її при бездоглядному випасанні в лісі” [3, с. 63]), *тарабанник*, *тарабанець* [2, т. II, с. 948], *тарабанчик* [9, т. IV, с. 248], згруб. *тарабаниско* [2, т. II, с. 948], *балабан* [8, т. I, с. 29], *талабан* [2, т. II, с. 945], *бухало* [с. Губків, х. Майдан, с. Маренін].

Цей інструмент складається із таких деталей: дерев'яний або бляшаний обруч – *обичайка* – “ободь, на который натягивается сито, рішето, бубень” [9, т. III, с. 9], *вобичайка* – “з бляхи, з дерева може бути” [с. Цетуля], *обруч*, *обручик*, *обруче*, *обручаки* [2, т. I, с. 548], *обручики*, *убруч*, *обруче* [с. Шибений], *вобручики*, *обручики* [с. Білозірка], *обручі* [с. Ільник], *оброба* [6, ч. II, с. 11], *облук* [2, т. I, с. 543], *каблук* [с. Риків], *воблук* [с. Жукотин], *обвід* [с. Радванці, с. Орява], *вигинка* [с. Ясінка]; шкіра зі спеціальними гвинтами, шурупам, з обох боків натягується металевими обідками, які йменують *обідець*, *обвідка* [15, т. II, с. 215]; шкіру звуть: *скіра*, *скірка* [с. Жукотин, с. Риків, с. Цетуля, с. Орява], *шкіра* [12, т. XI, с. 476; с. Івашковець], “шкіра з дикої кози, пса – то є *телячка*” [с. Климець], *шкура* [х. Майдан, с. Маренін], *шкурка* [с. Білозірка], *полотно* [с. Климець], *мембрана*, *оболонка* (шкіряна) [4, с. 89]; в обручі прорізується невеликий отвір для виходу повітря, це – *голосниця*: “голосниця під тарівок” [с. Климець], *дзюра продухова*,

дзюра на продух [с. Цетуля], *душник* – “отвір для виходу повітря, пари” [12, т. II, с. 449].

Зверху барабана прикріплюється мідна тарілка, її називають: *тарілка мусяжова* [с. Климець], *таріль* [с. Жукотин, с. Цетуля, с. Ясінка], *талерка* – “дві талерки медних, однов б'є” [с. Білозірка], *тарілець мусяжний* [с. Орява], *бляха* – “шо дзенькат, мосежна *блешка*” [с. Шибений], *блеха*, *блешка* [с. Зелене], *цениля* – “бляха звирьха, таріль” [с. Івашковець], *чинеля* [с. Радванці, с. Волиця], *дзинькало*, *невхало* [с. Жукотин].

Відомий ще з часів Київської Русі мембранний ударний музичний інструмент, який зберігся і побутує до сьогодні і досить поширений в усій Україні, його використовують в ансамблі трієстих музик і називають *бубон*, *бубен* [2, т. I, с. 46], *бубень*, *бубин*, *бубент* [6, ч. I, с. 73], *бубник* [9, т. I, с. 104], *дробушок*, *дробушка* [5, с. 40], *тамбурин* (іт.) [17, с. 95], *тамбур* (перс.) [10, с. 652], *танбур* [8, т. III, с. 433], *барабан басків* [16, с. 275], *баскійський барабан* [4, с. 21, 142], *бубон з брязкальцями* [15, т. IV, с. 106], *ручний барабан* [4, с. 66], *решето*, *решітка*, *решітце* [2, т. II, с. 801].

Із назвою *бубон* пов'язане і таке звукове пристосування як ударний шумовий інструмент *бубонець* – “брязкальце, що має форму порожньої металевої кульки з шматками металу всередині” [12, т. I, с. 245] або *бубончик* – “дзвіночок з усіх боків закритий, де ролю *язичка* відіграють металеві *галочки*, що свобідно перекочуються у зо всіх боків закритій коробочці” [16, с. 273], який в українській мові виступає ще під такими назвами: *балабон*, *балабончик* [12, т. I, с. 93], *балаболка* [15, т. I, с. 50], *балаболька* [2, т. I, с. 11], *ряхла*, *ряхтила*, *ряхтачки* [6, ч. II, с. 200], *шелести* [6, ч. II, с. 394], *талалай*, *талалайко*, *талалайка* [8, т. I, с. 29].

Під час гри на барабані та бубні для видобування звука по шкірі ударяють дерев'яною паличкою, яка має особливо велику кількість різноманітних найменувань: *балабайка* [с. Цетуля], *бомбалка* [х. Майдан, с. Маренін], *булавка* [с. Білозірка], *бурбалка* [с. Губків], *галка* [с. Риків], *держа* [2, т. I, с. 177], *держак* – “деталь предмета (ручного інструмента, зброї), за яку її тримають” [12, т. II, с. 248], *держалко* [12, т. II, с. 249], *держально* – (-ало) [2, т. I, с. 178], *держальце* – “зменш. до держално”, *держало* – “діал. держак” [12, т. II, с. 249], *держайло* [с. Ільник, с. Радванці], *держачок* – “зменш. до держак” [12, т. II, с. 251], *держук* [2, т. I, с. 178], *довбенка* – “головка зі сукна, з дерева мож бути, ручка” [с. Ясінка], *довбенька* [14, т. I, с. 421], *довбень*, *довбенька* [с. Шибений], *довбінка* [с. Радванці, с. Волиця], *довбешка* [14, т. I, с. 421], *калаталка* [14, т. II, с. 302], *калаташка*

[с. Ільник], *качівка* [с. Жукотин, с. Риків, с. Орява], *киянка* [9, т. I, с. 242], *колотушка* [1, с. 20], *колотівка*, *колотов*, *колотило*, *колотник*, *колотниця*, *колотуха* [2, т. I, с. 360], *маголка* [с. Радванці, с. Волиця].

Іноді під час гри на барабані по тарілках вдаряють не лише калатавкою, але й спеціальним металевим прутиком, який називають *дзинькало* [с. Жукотин], *дріт* [с. Цетуля, с. Радванці, с. Волиця], *дротик* [с. Орява, с. Риків, с. Ясінка], *паличка* [5, с. 68], *певхало* [с. Жукотин], *прут*, *прутик* [1, с. 20].

Народна мова відзначається надзвичайним багатством синонімів для висловлення дії, спричиненої ударянням по чомусь, видаванням певного звука, інакше це так звані відвигукові звуконаслідувальні слова, що означають дію. Тому й не дивно, що маємо таке розмаїття віддієслівних утворень на позначення відповідних предметів, які видають звуки: *бахало* [14, т. I, с. 37], *било* – “підвішена до стовпа чи дерева дошка або рейка для відбивання сигналів, годин доби; палиця, шматок металу і т.ін., яким б’ють, подаючи сигнал; серце дзвона” [12, т. I, с. 166], *бовкало* – “било (у дзвоні); калатало” [12, т. I, с. 206], *бринчалка* [15, т. III, с. 48], *бринчок* – “звоніть, бубенчик” [9, т. I, с. 99], *брязкало* – “брязкуча дитяча іграшка; взагалі предмет, що бряжчить (від ударів або трясіння); брязкуча металева тарілочка або дзвіночок на бубні; брязкуча прикраса” [12, т. I, с. 243], дем. *брязкальце* – “навішані на м’який дріт чи жильну товсту струну металеві пластинки” [1, с. 22], *брязкити* – “брянчалки, погремущки” [10, т. I, с. 103], *брязкілка* [9, т. I, с. 103], *брязкітка* – “брязкуча іграшка, якою бавлять дітей” [12, т. I, с. 243] з дем. *брязкіточка* [9, т. I, с. 103], *побрязкач* [14, т. III, с. 473], *брязкотало* [9, т. I, с. 103], *брязкотіло* [15, т. I, с. 12], *брязкотельце* [12, т. I, с. 243], *брязкун* [9, т. I, с. 103], *брязкутка* [2, т. I, с. 46], *бурчало* – “гудалка – детск. INSTR.” [11, с. 77] *бухало* – бубон [13, с. 19], *грало* – “діал. музичний інструмент” [12, т. II, с. 155], *грайка*, *гралка* [2, т. I, с. 157], *грашка* [2, т. I, с. 32], *гупалка* – “іграшка: родь дудки ізь бузины съ вынутою серцевиною для стрельбы (то же, что и пукалка)” [9, т. I, с. 340], *гуркало* – “дитяча іграшка або інший предмет, що гуркотить” [12, т. II, с. 195], *деренчало* – “іграшка з рухомим пристроєм (механізмом), обертання якого супроводиться деренчаннем” [12, т. II, с. 247], *диркало* – “родь трещотки, употребляющийся при игре в деркача” [9, т. I, с. 384], *калатайло* – “колокольчик ізь дерева, который вешают воламъ на шею, колотушка” [9, т. II, с. 209], *калатало* [14, т. II, с. 302], *калатальце* [8, т. II, с. 492], *калатач* – “дзві-

нок з бляхи на шиї корів, телят” [6, ч. I, с. 335], *калатачка* [8, т. I, с. 566], *калатівка* – “як паску печут, діти довкола церкви ходят і калатають” [с. Івашковець], *калатка* – “ізь дерева, серце з дерева, брязь-брязь” [с. Губків], *клепало* – “інструмент давній,.. перед винаходом дзвонів виконував їх функції,.. була це просто дерев’яна або металева дошка, в яку бито палкою” [16, с. 274], *клепач* – “діти бав’ятся” [с. Риків], *клепачка* – “те саме, що калатало” [12, т. IV, с. 180], *лопота-вець* [с. Климець], *лопотало* – “лопоче, з бляхи” [с. Івашковець], *певхало* – “лубкає в долоні, певхальний згук” [с. Жукотин], *піхкало* – “зробит дірку з соснини, стріляє” [с. Губків], *пукавка*, *пукало* – “родь хлопущки: трубка ізь гусяного пера, дерева, ізь которой пробка выталкивается сжатымъ воздухомъ” [9, т. III, с. 498], *скрипавка* [2, т. II, с. 878], *стукалка*, *стукало* – “дерев’яний прилад, яким стукає нічний вартовий” [12, т. IX, с. 801], *стукачка* [15, т. II, с. 28], *стукальце* [15, т. IV, с. 91], *тараскавка*, *тараскало*, *тараккавка* [9, т. IV, с. 247], *телембач* [с. Жукотин], *траскало* [12, т. X, с. 39], *трескайло* – “валок з дерев’яного, тріски букові” [с. Риків], *трескало*, *тріскало* – “підвішений кусок заліза, звичайно стара коса, яка від вітру вдаряє об дерево, видаючи характерний дзенькіт, для відлякування диких свиней” [6, ч. II, с. 302], *трескотало* [2, т. II, с. 982], *тріскавець*, *тріскавка*, *тріскач* [2, т. II, с. 985], *тріскачка* – “знаряддя, прилад, за допомогою якого утворюється тріск, стукіт, шум; ударний музичний інструмент різноманітних конструкцій” [12, т. X, с. 276], *троскотало* – “калатальце дітьом у церкві” [с. Климець], *троскотіло* – “з дерева, діти ся бавили” [с. Ясінка], *трускотало* – “з дерева, на Великодні свята, як гріб виносили” [с. Климець], *тряскало* – “те саме, що тріскачка” [12, т. X, с. 305], *тряскотало* [6, ч. II, с. 302], *тараккало* – “погремущка, родь детской игрушки” [9, т. IV, с. 247], *тараккалко*, *тараккальце* [9, т. IV, с. 247], *тараккавка*, *тараккалка* – “родь трещотки, колотила” [10, т. IV, с. 247], *торохкало* – “дерев’яний пристрій, що обертаючись утворює різні переривчасті звуки” [12, т. X, с. 207], *торохкавка*, *торохтьоло*, *торохтійка* [15, т. IV, с. 123], *торохтело*, *торохтіло* – “дерев’яний колокольчик на шею корови, вола” [9, т. IV, с. 276], *торохтілка*, *торохтілочка* – “родь детской игрушки: полый шарикъ или ящичек, наполненный малыми шариками, внизу ручка; от сотрясения – стукъ” [9, т. IV, с. 276], *тиркотайло* – “трещотка, стукалка” [9, т. IV, с. 262], *фургало* – “дошинка, дві дзюрки, і воно вуркає; з веретена було ще фургало – забавка дітьом” [с. Білозірка], *хлопавка* – “іграшка у вигляді

кольорової паперової трубочки, яка, розриваючись, видає різкий звук, хлопає” [12, т. XI, с. 84], *цоркало* – “те, що таріль у бубні” [с. Стебні]. У надсянському діалекті української мови засвідчено також семантичне утворення назви іграшки, яка використовується як ударний інструмент, – *бусько* – “з дерева, у Великодній Четвер діти довкола церкви бігали на час вечірньої відправи і калатали буськом” [с. Нагірне].

Висновки. Отже, українська мова має у своєму розпорядженні різноманітну музичну термінологію, яка є частиною лексичної системи української мови. Відтворюючи реалії і поняття

об’єктивної дійсності, втілюючи спостереження людини над її життям в царині репродукування і продукування різних тонів механічним способом, шляхом створення різноманітних ударних музичних інструментів (*бубон* – *решітко*, *барабан* – *тарабан*, *тулумбас* – *литаври*), звукових пристосувань (*бахало*, *брязкальце*, *лопотавець*), предметів побутового вжитку, що використовуються в народному музикуванні (*затула*, *качалка*, *рубель*), дитячих іграшок, що спричиняють шумові ефекти (*брязкітка*, *гуркало*, *торохтілка*) мовці сповна використали необмежені словотворчі можливості української мови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуменюк А. Українські народні музичні інструменти. Київ, 1967. 244 с.
2. Желехівський Є., Недільський С. Малорусько-німецький словар. Львів, 1886. Т. I-II.
3. Лисенко П. Словник діалектної лексики середнього і східного Полісся. К., 1961. 72 с.
4. Лисько З. Музичний словник. Стрий, 1933. 165 с.
5. Матеріали до словника буковинських говірок. Чернівці, 1971. 60 с.
6. Онишкевич М. Словник бойківських говірок. Київ, 1984. Ч. I-II.
7. Польсько-український словник у двох томах. Київ, 1958-1960. Т. I-II.
8. Русско-украинский словарь в трех томах. Київ, 1969. Т. I-III.
9. Словарь української мови. За ред. Б.Грінченка. Київ, 1907-1909. Т. I-IV.
10. Словник іншомовних слів. За ред. О.Мельничука. Київ, 1974. 776 с.
11. Словник музичної термінології. Проєкт. – Харків-Київ, 1930. 135 с.
12. Словник української мови в 11-ти томах. Київ, 1970-1980. Т. I-XI.
13. Український радянський енциклопедичний словник у трьох томах. Київ, 1966-1968. Т. I-III.
14. Українсько-російський словник. Київ, 1953-1963. Т. I-IV.
15. Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український. Львів, 1893-1898. Т. I-V.
16. Хоткевич Г. Музичні інструменти українського народу. Харків, 1930. 288 с.
17. Юцевич Ю.Є. Словник музичних термінів. Київ, 1971. 142 с.
18. Матеріали діалектологічних експедицій на хуторі Майдан, у селах Губків, Маренін Березнівського р-ну Рівненської обл., Радванці, Волиця Радехівського р-ну Львівської обл., Білозірка вського р-ну Тернопільської обл., Ільник, Жукотин, Ясінка Турківського р-ну Львівської обл., Зелене, Стебні, Шибений Верховинського р-ну Іванофранківської обл., Гребенів, Івашковець, Климець, Коростів, Орява, Плав’є, Риків, Тухолька, Хітарь Стрийського р-ну Львівської обл.